

Майорова Т.І., Яловенко В.О., Варипаєв О.М.
Державний біотехнологічний університет
Харків, Україна

ЕКОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ЛІСОВЕ ТА САДОВОПАРКОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Анотація. Екологічна філософія є основою для вирішення питань природних ресурсів у сучасному управлінні, зокрема в лісовому та садово-парковому господарстві. Вона об'єднує науковий підхід з етикою та мораллю для того, щоб з'ясувати, як взаємодіють люди з природою. Екологічна етика, як галузь філософії, розглядає, як війна впливає на екосистеми, біорізноманіття та майбутні покоління. Вона ставить питання про відповідальність перед природою під час воєнних дій.

В статті розглянуті основи філософії навколишнього середовища в контексті лісового та садово-паркового господарства та проаналізовано вплив війни на екологічну стабільність України, в тому числі статистика знищених територій та постраждалих територій.

Ключові слова: лісове господарство, садово-паркове господарство, війна, пожежа, екологія, ліси, екосистеми, екологічна стабільність, екологічна рівновага.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Філософія екології базується на розумінні природи як складної та взаємопов'язаної системи, у якій кожен елемент відіграє важливу роль у підтримці загальної екологічної рівноваги. У лісовому господарстві це означає управління лісовими ресурсами таким чином, щоб забезпечити їх сталий розвиток, захист біорізноманіття та підтримку екологічних процесів. Садово-паркове господарство, у свою чергу, зосереджується на створенні та підтримці зелених насаджень у міському середовищі, які допомагають покращити якість повітря, регулюють клімат і створюють місця для відпочинку людей.

Екологічна філософія підкреслює важливість етики у взаємодії людини з природою. Це означає, що управління природними ресурсами має базуватися не лише на економічних чи технічних міркуваннях, а й на етичних принципах, беручи до уваги вплив діяльності людини на навколишнє середовище та майбутні покоління. У цьому контексті лісове та садово-паркове господарство відіграють важливу роль у підтримці екологічної рівноваги та підтримки сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження в галузі екологічної філософії та лісового господарства зосереджені на взаємодії між природою та людьми, особливо в умовах глобальних криз, таких як зміна клімату та війни. У багатьох роботах розглядається вплив антропогенних факторів, у тому числі військових конфліктів, на стійкість екосистем і природних ресурсів.

Наприклад, дослідження, проведене в Університеті Гамбургу, підкреслює значний вплив війни на навколишнє середовище, включаючи забруднення ґрунту, повітря та води, а також порушення біорізноманіття [12].

Вони також підкреслюють необхідність координації зусиль між урядами, неурядовими організаціями та міжнародною спільнотою для відновлення та збереження природних ресурсів [12].

Інші дослідження, такі як ті, що проводяться в рамках Міжнародного Червоного Хреста, зосереджуються на принципах повної реституції для екологічних ушкоджень, пов'язаних з війною [13].

Вони аналізують, як міжнародне право може бути використане для компенсації екологічних збитків, спричинених збройними конфліктами [13].

Екологічна наука в Україні зосередила свою увагу на впливі війни на ліси, парки та інші заповідники. Зокрема, дослідження, проведені Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, висвітлюють масштаби збитків, завданих війною природним територіям, та методи відновлення постраждалих територій. Також є дослідження, що аналізують відновлення екосистем після військових дій на прикладі Чорнобильської зони відчуження та знищення лісів у Донецькій та Луганській областях.

Філософський погляд на цю тему підкреслює взаємозв'язок між людиною та природою, а також важливість гармонійного співіснування з навколишнім середовищем. Це вимагає усвідомлення нашої відповідальності перед природою та майбутніми поколіннями, а також розробки довгострокових стратегій збереження та відновлення природних ресурсів [14].

Загалом, останні дослідження та публікації підкреслюють необхідність міждисциплінарного підходу, взаємодії між урядами, неурядовими організаціями та міжнародною спільнотою, а також філософського усвідомлення нашої ролі та відповідальності перед планетою [11; 14].

Мета статті. Метою даної статті є дослідження впливу війни на екологічну стабільність України, а також філософське осмислення етичних засад взаємодії людини з природними ресурсами в умовах війни. Це передбачає аналіз екологічної філософії, її впливу на лісове та садове господарство, а також вивчення методів відновлення екосистем після військових дій. Стаття також має на меті привернути увагу до моральної відповідальності під час війни за збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ліси є важливою частиною екосистеми і виконують багато функцій. В Україні, за оцінками, понад 60% видів рослин і тварин залежать від лісів [3]. Вони є природними регуляторами клімату, поглинаючи вуглекислий газ і вивільняючи кисень. Наприклад, один гектар лісу може поглинати до 10 тон вуглекислого газу на рік, що має вирішальне значення для боротьби зі зміною клімату.

Садово-паркове господарство також відіграє важливу роль у забезпеченні екологічної стійкості. Це не тільки створює естетичні та рекреаційні простори, але також покращує якість повітря та зменшує шумове забруднення. У місті, де

парки та сади є основними зонами відпочинку, такі парки, як Центральний парк Києва, щороку приваблюють мільйони відвідувачів.

Війна, яка триває в Україні з 2014 року, спричинила серйозні зміни навколишнього середовища. За даними міністерства навколишнього середовища України станом на жовтень 2024 року загальна кількість випадків заподіяння шкоди навколишньому середовищу сягнула 6287. Міністерство оцінює загальні витрати в 2,669 трлн грн. Зокрема, площа засмічених земель – 21151965 м²; площа забруднених ґрунтів 1007343 м²; знищено лісів – більше 60 тис. га, з них знищено пожежами ПЗФ – 1059 га; кількість знищених дерев та рослин ПЗФ – 11427090 шт; знищено об'єктів тваринного світу ПЗФ – 75110 шт., уражено війною – 1,24 млн га заповідних територій [4].

Розвиваючись протягом століть, теорія справедливої війни (ТСВ) розглядає як причини початку війни (*jus ad bellum*), так і поведінку під час війни (*jus in bello*). Слід відзначити, що сучасні екологічні проблеми створили значні проблеми для застосування ТСВ. В контексті екологічних наслідків пропорційність набуває вирішального значення, оскільки досягнення балансу між військовою необхідністю і впливом на довкілля є складним завданням і дискусійним питанням, яке вимагає обережного розгляду [5; 6].

Філософи, такі як Еммануель Левінас, розглядали етичний аспект війни. Він підкреслював, що війна – це не лише політичний акт, але й моральний вибір. Військові дії повинні бути обґрунтовані не лише стратегічними цілями, але й моральними принципами [7; 8]. Це включає в себе відповідальність перед природою та майбутніми поколіннями. В той же час, Іммануїл Кант розглядав війну як недоцільну та морально неприпустиму, таку, що порушує моральні принципи, зокрема імператив категоричного обов'язку. Він підтримував ідею мирного співіснування націй та відмову від війни як засобу вирішення конфліктів [10]. Війна, порушуючи моральні принципи та відповідальність перед природою, може призвести до руйнування природних ресурсів, забруднення довкілля та загрози для екосистем.

Це підтверджують наступні факти. У 2022 році 70% пожеж були в межах 25-кілометрової буферної зони, тоді як у 2023 році ця цифра зменшилася до 45%. Кількість та площа пожеж збільшується в міру наближення до фронту. У 2023 році щільність пожеж у 5-кілометровій зоні була в 49 разів вищою, ніж на решті території України, у 10-кілометровій зоні – у 10,5 разів, а у 20-кілометровій зоні – майже вдвічі [9].

Війна в Україні призвела до масштабної втрати лісів і зелених насаджень у багатьох регіонах, особливо в Донецькій, Луганській, Харківській, Запорізькій і Херсонській областях.

Донецька область втратила близько 600 тисяч гектарів лісу, що сильно вплинуло на екосистему та життя місцевих жителів. У Луганській області знищено близько 450 тис. га лісу, особливо в Лисичанському та Рубіжанському районах, де бойові дії супроводжувалися пожежами на площі 20 тис. га. Харківська область втратила понад 300 тисяч гектарів лісу, особливо

постраждали Ізюм та Дергачі, де знищення лісів супроводжувалося забрудненням від бойових дій.

У Запорізькій області через обстріли та пожежі знищено близько 100 тис. га лісу, у Херсонській – близько 200 тис. га. Масштабні пожежі, спричинені обстрілами та вибухами, стали однією з найбільших загроз для лісів. Наприклад, станом на травень 2023 року на Кінбурнському півострові зафіксовано 131 пожежу на площі понад 5 тис. га, а в національному природному парку «Білобережжя Святослава» – 209 пожеж, більшість з яких охоплювали одну й ту ж територію повторно.

У 2022 році великі пожежі також сталися в зоні відчуження ЧАЕС, де через бойові дії вигоріло понад 10 тисяч гектарів лісу. Вибух також спричинив масштабні пожежі в Куп'янському районі Харківської області та Трьохізбенському лісництві Новоайдарського району. У Лиманському лісгоспі бойові дії знищили понад 6500 гектарів лісу, значна частина якого залишається недослідженою через мінні поля.

Пожежі, спричинені війною, також пошкодили сади та паркові зони. Наприклад, у Новій Каховці знищено близько 100 га зелених насаджень, а у Львові вибух знищив понад 200 га парків і скверів. Київ, Одеса та інші міста також постраждали від обстрілів, які знищили зелені насадження, життєво важливі для підтримки екологічної рівноваги.

Події війни наносять постійну значну шкоду екосистемам, отже головною проблемою під час війни та у післявоєнному розвитку України є проблема повноцінного відновлення екосистеми країни.

Відновлення екосистем – глобальне завдання, яке стосується не лише України, а й усього світу. Спільна робота та приділення більшої уваги екологічним питанням допоможе забезпечити сталий розвиток природних ресурсів для майбутніх поколінь. Важливу роль у цьому процесі відіграє екологічна етика, яка формує моральні принципи та цінності, що сприяють відповідальному ставленню до природи. У післявоєнних суспільствах екологічна етика допоможе відновити гармонію між людиною та навколишнім середовищем, забезпечуючи довгострокову екологічну стабільність і захист біорізноманіття.

Для відновлення садово-паркових зон необхідно враховувати регіональні особливості та потреби населення. Це може включати плани з посадки нових дерев, відновлення парків і скверів і створення нових зелених насаджень у містах. Залучення місцевих громад до цих процесів є важливим, оскільки це допоможе сформувати усвідомлення соціальної відповідальності та екологічних проблем.

Висновки. Екологічні виклики в умовах війни мають значні наслідки для лісового та садово-паркового господарства. Науковий погляд на ці проблеми підкреслює взаємозалежність між екосистемами та людською діяльністю, особливо в контексті збройних конфліктів. Військові дії призводять до руйнування екосистем, виснаження природних ресурсів і порушення екологічної рівноваги.

З філософської перспективи, ці виклики вимагають переосмислення нашої відповідальності перед природою. Ліси і парки виконують важливі функції, такі як поглинання вуглекислого газу, виробництво кисню, збереження біорізноманіття та надання рекреаційних можливостей. Війна часто перетворює ці території на місця бойових дій, що руйнує їх здатність виконувати свої природні функції.

Науковий аналіз підкреслює, що відновлення лісового та садово-паркового господарства після конфліктів є ключовим етапом для забезпечення екологічної та соціальної стабільності. Це вимагає координації зусиль між урядами, неурядовими організаціями та міжнародною спільнотою. Необхідно розробляти довгострокові стратегії збереження та відновлення природних ресурсів.

Загалом, екологічні виклики в умовах війни акцентують на крихкості природи та взаємозалежності всіх її компонентів. Вони нагадують про важливість гармонійного співіснування з природою і необхідність захисту та відновлення навколишнього середовища навіть у найважчі часи. Вирішення цих проблем вимагає не лише практичних заходів, але й філософського усвідомлення нашої ролі та відповідальності перед планетою.

Україна стикнулася з викликами збереження природи під час воєнних дій, оскільки російсько-українська війна має серйозний вплив на природні ресурси та екосистеми на окупованих територіях і на територіях які піддаються постійним обстрілам. Зважаючи на те, що Росія продовжує свій курс щодо окупованих територій, це може мати серйозні наслідки для природи України.

Література:

1. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Актуальні дані щодо стану лісових ресурсів. Доступно за посиланням: <https://mepr.gov.ua/>
2. Google Scholar. Пошук наукових статей з філософії екології та впливу війни на екологічні системи України. Доступно за посиланням: <https://scholar.google.com>
3. Природно-заповідний фонд – внесок України у збереження Життя на Землі. Біла книга нової політики управління ПЗФ. Київ: Екологія-Право-Людина, 2022. 120 с.
4. Державне агентство лісових ресурсів України. Завдані збитки. Земельні ресурси. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України, 2024. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/damage/shove> (дата звернення: 17.10.2024).
5. Meisels T. Environmental Ethics of War: Jus ad Bellum, Jus in Bello, and the Natural Environment // *Conatus-Journal of Philosophy*. 2023. Vol. 8, No. 2. P. 399-429. URL: <https://doi.org/10.12681/cjp.35267>. (дата звернення: 16.10.2024).
6. Milburn J., VanGoozen S. Counting animals in war: first steps towards an inclusive just-war theory // *Social Theory and Practice*. 2021. Vol. 47, No. 4. P. 657-685. ISSN 0037-802X. URL: <https://doi.org/10.5840/soctheorpract2020123110>. (дата звернення: 16.10.2024).

7. Shaw J. Levinas and the Ethics of War and Peace / In: Michael L. Morgan (ed.), *The Oxford Handbook of Levinas*, Oxford Handbooks. 2019; onlineedn, Oxford Academic, 11 Jan. 2018. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190455934.013.26>. (дата звернення: 17.10.2024).

8. Rae, G. Levinas and the Face of the Ethical. In: *The Problem of Political Foundations in Carl Schmitt and Emmanuel Levinas*. Palgrave Macmillan, London, 2016. URL: https://doi.org/10.1057/978-1-137-59168-5_7 (дата звернення: 17.10.2024).

9. Державне агентство лісових ресурсів України. Результати досліджень щодо ситуації із лісовими пожежами та іншими ландшафтними пожежами за період ведення бойових дій в Україні. Офіційний сайт Державного агентства лісових ресурсів України, 2024. URL: <https://forest.gov.ua> (дата звернення: 17.10.2024).

10. Кальмук, І. П. (2023). Філософський аспект законодавства України під час війни. *Часопис Київського університету права*, (2), 27-31. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.04> (дата звернення: 17.10.2024).

11. Newcombe P. B. (2024). More studies are needed on the long-term environmental consequences of war. *Nature*, 632(8026), 739. URL: <https://doi.org/10.1038/d41586-024-02711-z> (дата звернення: 28.10.2024).

12. Leal Filho, W., Eustachio, J. H. P. P., Fedoruk, M., & Lisovska, T. (2024). War in Ukraine: an over view of environmental impacts and consequences for human health. *Frontiers in Sustainable Resource Management*, 3, 1423444. URL: <https://doi.org/10.3389/fsrma.2024.1423444> (дата звернення: 28.10.2024).

13. International Review of the Red Cross. (2023). Protecting the Environment in Armed Conflict. *International Review of the Red Cross*, 105(924), 1441–1462. URL: <https://doi.org/10.1017/S1816383123000280> (дата звернення: 28.10.2024).

14. deKoning, R., & Capistrano, D. (2007). Sustainable Forest Management for Peace Building. Advance Unedited Version, Background document. United Nations Forum on Forests Secretariat. URL: <https://www.un.org/esa/forests/wp-content/uploads/2015/06/SFM-for-PeaceBuilding.pdf> (дата звернення: 28.10.2024).